

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Vänersborgs tingsrätts, miljödomstolen, dom den 10 mars 2004 i mål nr M 141-03, se bilaga

KLAGANDE

Eolus Vind Aktiebolag, 556389-3956, Box 26, 447 21 Vårgårda
Ombud: Ingvar Svantesson, adress som ovan

MOTPARTER

1. Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 462 82 Vänersborg
2. Lars Göran Ryberg m.fl. enligt bilaga 1 till den överklagade domen
Ombud för 2: Kent Christensson, Ståleröd, Broddalen 1, 450 46 Hunnebostrand

SAKEN

Tillstånd till vindkraftverk

MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

Med upphävande av miljödomstolens dom och Länsstyrelsens i Västra Götaland beslut av den 26 mars 2003 (dnr 551-50003-98) lämnar Miljööverdomstolen Eolus Vind Aktiebolag tillstånd att uppföra och driva tre vindkraftverk på fastigheterna Svenneby 1:2 och 1:3, Björneröd 1:1 samt samfälligheten Amborsröd 1:2 -1:4 i Sotenäs kommun, Västra Götalands län. Vindkraftverken får ha en totalhöjd om vardera högst 105 m och en tillförd effekt på vardera högst 1,8 MW. Verksamheten skall ha satts i gång inom tre (3) år, annars förfaller tillståndet.

För tillståndet gäller följande villkor.

1. Verksamheten skall bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad Eolus Vind Aktiebolag åtagit sig i målet.
2. Buller från vindkraftverken får inte under någon del av dygnet överskrida ekvivalent ljudnivå 40 dB(A) vid bostäder.
3. Befintliga uteplatser eller, om sådana saknas, ett område om 5 x 5 meter intill befintliga bostadshus får inte belastas med en faktisk skuggbildning överstigande åtta timmar per kalenderår.
4. För verksamheten skall finnas ett kontrollprogram, som möjliggör en bedömning av om villkoren följs. I kontrollprogrammet skall anges mätmetoder, mätfrekvens och utvärderingsmetoder.

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 2	08-700 34 00 E-post: svea.hovratt@dom.se www.svea.se	08-21 93 27	måndag – fredag 09:00-11:30 12:30-15:00

5. Upphör verksamheten skall vindkraftverken med tillhörande anläggningar och utrustningar avlägsnas samt vägar återställas. Arbetena skall utföras i samråd med markägare och tillsynsmyndigheten.

YRKANDEN M.M. I MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Eolus Vind Aktiebolag (bolaget) har yrkat att Miljööverdomstolen skall bevilja tillstånd att uppföra och driva i första hand tre vindkraftverk på fastigheterna Svenneby 1:2 och 1:3, Björneröd 1:1 samt samfälligheten Amborsröd 1:2 – 1:4 i Sotenäs kommun. I andra hand har bolaget yrkat tillstånd till två vindkraftverk.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län samt Kent Christensson och hans huvudmän har bestritt bifall till överklagandet.

Miljööverdomstolen har hållit syn.

UTVECKLING AV TALAN I MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Parterna har till stöd för sin talan i Miljööverdomstolen åberopat i huvudsak samma grunder och omständigheter som vid miljödomstolen. De har därutöver tillagt bl.a. följande.

Bolaget

Miljödomstolen har inte tillräckligt beaktat att Sotenäs kommun har utpekat området som lämpligt för vindkraft och att Miljö- och byggnadsnämnden har tillstyrkt ansökan. Miljödomstolen har delvis feltolkat områdets kulturhistoriska värde och har i hög grad felbedömt det intrång som vindkraftsetableringen skulle utgöra. Den arkeologiska undersökningens slutsatser grundades på att sju vindkraftverk skulle etableras. Tillståndsansökan har därefter anpassats utifrån undersökningens resultat genom att minska antalet vindkraftverk och genom att ändra vägdragningarna fram till verken.

En analys har gjorts över alternativa platser för vindkraftsetablering i Sotenäs kommun varvid Svenneby har ansetts lämpligast. Ytterligare etablering inom det befintliga området på Hogenäset bedöms för närvarande inte som möjligt då gällande bullergränser då skulle överskridas.

Ljud och skuggor från de planerade verken ligger väl inom gällande normer. Sammantaget är påverkan på boendemiljön inte större i detta projekt än i många andra vindkraftprojekt.

Genom att området inte är helt kustnära blir det förändrade synintrycket utifrån havet måttligt. I vissa av etableringsområdets partier pågår en igenväxning med lövträd som, om denna får fortgå, kommer att förändra områdets karaktär och påverka bl.a. floran. En vindkraftsetablering skall kombineras med en bevarandeplan för närområdets botaniska värden.

Vindkraftsetableringen i Svenneby är ett medel för hållbar utveckling. Landskapsbildningen påverkas bara under vindkraftverkens driftsperiod och eventuella olägenheter bör vägas mot den miljönytta vindkraftverken kan åstadkomma.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen vidhåller sin tidigare gjorda bedömning. Det är vindkraftverkens påverkan på natur- och kulturvärden som har varit avgörande och inte störningarna i form av buller och skuggor för de närboende. En etablering är i området är inte lämplig, framför allt då den påtagligt skulle skada landskapsbildningen och de kulturhistoriska värdena i omgivningen. Av översiktsplanen framgår att man inte gjort en lämplighetsprövning av området utan den förväntas göras genom ett detaljplansförfarande. Det saknas i planen även en motivering till varför området utpekats.

Kent Christensson och hans huvudmän

Att Sotenäs kommun pekat ut området som lämpligt för vindkraft är inte relevant för prövningen. En översiktsplan är ett översiktligt dokument och kan inte grunda ett ställningstagande vid en tillståndsprövning. Den föreslagna etableringen skulle ha en påtagligt negativ inverkan på såväl riksintressanta som andra natur- och kulturvärden liksom på berörda fastigheter och på friluftslivet. De kulturhistoriska värdena torde störas lika mycket oavsett antalet verk som uppförs. Vindkraftverken innebär en högst påtaglig inverkan på såväl det optiska intrycket från havssidan som på den lokala miljön på land. Bolaget har inte visat att platsen är lämplig för etableringen. Energittillskottet från ett fåtal vindkraftverk är litet, ur ett riksperspektiv.

REMISSINSTANSER I MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Miljö- och byggnämnden i Sotenäs kommun har i yttrande tillstyrkt ansökan för vindkraftverk på Svenneby. Fem ledamöter har i särskilt yttrande reserverat sig mot nämndens beslut.

Boverket

Sotenäs kommuns nu gällande översiktsplan är aktuell, väl underbyggd med tydliga ställningstaganden, bl.a. om vad kommunen anser vara en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenområden och hur allmänna intressen bör avvägas mot varandra. I enlighet med förarbetena till plan- och bygglagen och naturresurslagen bör den därför kunna utgöra en bra vägledning för beslut i frågor som rör mark- och vattenanvändning och vid tillämpning av hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken. Planen bygger på en lång rad underlag om natur- och kulturmiljövärden samt områden av intresse för friluftsliv och ekoturism. Dessa ligger tillsammans med de mer detaljerade underlagen i handlingarna i vindkraftsärendet till grund för kommunens bedömning att området vid Svenneby är lämpligt för vindkraftsutbyggnad.

Boverket ifrågasätter i flera avseenden den prövning som miljöprövningsdelegationen och miljödomstolen gjort. Detta gäller främst:

- Att man inte i besluten redovisar hur man förhållit sig till kommunens preliminära bedömningar och ställningstaganden i förslagen till översiktsplan och detaljplan.
- Att man inte beaktar riksdagens beslut om att vindkraftsutbyggnad är en viktig del i omställningen till ett hållbart energisystem och att området vid Svenneby som en följd av detta inte betraktas som av allmänt intresse för energiproduktion enligt 3 kap. 8 § miljöbalken. I detta fall står två allmänna intressen mot varandra. En vägning måste göras mellan dessa och företräde skall ges åt den markanvändning som bäst svarar mot en god hushållning.
- Att man inte tillämpar lagen korrekt när det gäller ett enskilt exploateringsanspråk i förhållande till ett allmänt intresse som inte är av riksintresse.

Översiktsplanens bedömning av vad som är allmänna intressen och hur dessa skall tas tillvara måste av demokratiska skäl betraktas som tungt vägande. Detta under förutsättning att planen är aktuell samt tydlig och med väl underbyggda ställningstaganden. I arbetet med översiktsplanen förs en dialog mellan kommunen och länsstyrelsen om vilken närmare avgränsning och innebörd de områden skall ha som de centrala myndigheterna bedömt vara av riksintresse. Är kommunen och länsstyrelsen överens blir den antagna översiktsplanen att betrakta som en överenskommelse mellan stat och kommun om riksintresseområdenas omfattning och hur de skall beaktas. Är länsstyrelsen inte överens med kommunen skall detta framgå av granskningsyttrandet.

Sotenäs kommuns översiktsplan (ÖP-04) är väl genomarbetad med tydliga ställningstaganden. De underlag som ligger till grund för ställningstagandena redovisas både i text och på kartor. Länsstyrelsen har i sitt granskningsyttrande bedömt att översiktsplanen bör kunna ge mycket god vägledning för det framtida samhällsbyggandet. Länsstyrelsen bedömer också att berörda riksintressen inklusive Natura 2000-områden kan tillgodoses.

Av översiktsplanen och dess underlag framgår att stora delar av Sotenäs kommun omfattas av betydligt fler och starkare bevarandevärden än Svennebyområdet. Att döma av de systematiska och dokumenterade inventeringar och värderingar av landskapets värden och kvaliteter i olika bemärkelser som gjorts förefaller den avvägning mellan vindkraftsintresset och bevarandeintressena som kommunen gör i sin översiktsplan rimlig, särskilt som det enligt planen skall råda stor restriktivitet mot vindkraftsutbyggnad i övrigt.

Statsmakterna ser utbyggnaden av vindkraft som viktig för att kunna åstadkomma en hållbar utveckling. Riksdagen har antagit ett nationellt planeringsmål för vindkraft på 10 TWh till år 2015. Anspråk på mark- och vattenområden för vindkraftsutbyggnad måste ses i detta perspektiv och inte betraktas enbart som enskilda exploateringsintressen. De områden som identifieras som potentiellt lämpliga för vindkraftsutbyggnad bör därför såväl i planering som miljöprövning betraktas som av allmänt intresse för energiproduktion enligt 3 kap. 8 § miljöbalken.

Prövningen enligt 3 och 4 kap. miljöbalken bör i det här fallet således vara en avvägning mellan det allmänna intresset att bygga ut vindkraften för att främja en hållbar

utveckling och det allmänna intresset att värna värdefulla natur- och kulturmiljöer. Därvid skall företräde ges till den användning av området som medför en från allmän synpunkt god hushållning. En sådan avvägning bör grundas på en analys av Svennebyområdets kvaliteter i båda dessa bemärkelser i förhållande till andra delar av kommunen, och gärna till en större region. Denna typ av avvägningar skall göras i den översiktliga planeringen.

Om önskan om att få bygga vindkraftverk i ett område enbart betraktas som ett enskilt exploateringsanspråk skall påtaglig skada på natur- och kulturvärden så långt möjligt undvikas. Även samhällsekonomiska aspekter, såsom möjligheterna till en hållbar utveckling, bör få betydelse för vilken hänsyn som skall krävas.

MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Under målets handläggning i Miljööverdomstolen har Sotenäs kommun den 23 juni 2004 antagit en ny översiktsplan, ÖP-04. I översiktsplanen redovisas det aktuella området som lämpligt för vindkraft. I planen anges vidare att stor restriktivitet skall gälla för vindkraftsutbyggnad i övrigt. Bolagets ansökan överensstämmer med redovisningen i översiktsplanen.

En aktuell och välunderbyggd översiktsplan av förevarande slag har stor betydelse när det gäller bedömningen av vad som kan anses vara en lämplig plats för en verksamhet som kräver tillstånd. Med hänsyn till att det aktuella området är det enda kommunen har pekat ut som en lämplig plats för vindkraft finner Miljööverdomstolen att den utredning bolaget presenterat får anses vara tillräcklig för en bedömning av lokaliseringen.

Vid Miljööverdomstolens syn kunde konstateras att området är attraktivt med vacker utsikt och av kulturhistoriskt intresse. Uppförande av vindkraftverk på platsen skulle medföra en påverkan på landskapsbilden och även på de närmaste omgivningarna på grund av vägdragningar. Platsen är emellertid inte utpekad som ett område av riksintresse och vindkraftetableringen kan inte heller anses påtagligt skada kulturmiljön. Miljööverdomstolen förutsätter härvid att ingreppen vad avser dragning av vägar och andra åtgärder som kan skada kulturmiljön sker med den varsamhet bolaget har åtagit sig samt under länsstyrelsens överinseende.

De planerade verken kommer att uppföras på acceptabla avstånd från bebyggelse och störningarna för de närmast boende kan enligt vad som framgår av utredningen hållas inom de gränser som brukar tillämpas i mål av detta slag.

Miljööverdomstolen finner sammantaget att det allmänna intresset att bygga ut vindkraften för att främja en hållbar utveckling (se 1 kap. 1 § miljöbalken) talar för att bifall till bolagets ansökan vid prövning enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. De motstående intressena är inte av sådan styrka att de utgör hinder för en vindkraftetablering på platsen. Detta gäller oavsett om två eller tre verk uppförs. Bolaget bör därmed meddelas tillstånd till uppförande och drift av de tre vindkraftverk som ansökan omfattar.

Hinder enligt instansordningsprincipen mot att Miljööverdomstolen nu även fastställer villkoren föreligger inte eftersom det rör sig om villkor som är väl förankrade i praxis. Tillståndet skall förenas med villkor enligt vad som framgår av domslutet.

Domen får enligt 23 kap. 8 § inte överklagas.

Ulf Bjällås

Anders Dahlström

Liselotte Rågmark

Marinette Andersson

I avgörandet har deltagit hovrättslagmannen Ulf Bjällås, fastighetsrådet Anders Dahlström samt hovrättsråden Liselotte Rågmark och Marinette Andersson, referent. Enhälligt.

inf i mb

Bilaga

1 (6)

VÄNERSBORGS TINGSRÄTT
Miljödomstolen

DOM
2004-03-10
meddelad i
Vänernborg

Mål nr M 141-03

KLAGANDE

Eolus Vind Aktiebolag, 556389-3956, Blåbärsvägen 2, 283 43 OSBY

MOTPARTER

Se bilaga 1

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsens i Västra Götalands län beslut den 26 mars 2003, dnr 551-50003-98; se bilaga 2

SAKEN

Tillstånd till vindkraftverk

Nbo: 110/111

DOMSLUT

Miljödomstolen avslår överklagandet.

BAKGRUND

Länsstyrelsen i Västra Götalands län genom miljöprövningsdelegationen (MPD) avslag i beslutet den 26 mars 2003 en ansökan från Eolus Vind AB om tillstånd till uppförande och drift av tre, alternativt två vindkraftverk med en tillförd effekt om 1,8 MW vardera på fastigheterna Svenneby 1:2 och 1:3, Björneröd 1:1 och samfälligheten Amborsröd 1:2 – 1:4 i Sotenäs kommun.

YRKANDEN M. M.

Eolus Vind AB har överklagat MPD:s beslut och yrkat att tillstånd enligt ansökan lämnas. Till stöd för yrkandet har bolaget uppgett bl.a. följande. Under den mycket långa och kostnadskrävande planeringsprocessen har projektet förändrats och anpassats till de synpunkter som framkommit. Det har varit synpunkter från Sotenäs kommun, Bohusläns museum, elbolag, närboende, försvaret, länsstyrelsen m.fl. Bolagets uppfattning har varit att synpunkterna från bl.a. tillståndsmyndigheterna har varit ämnade att förbättra projektet, inte avstyra det. Då Svenneby dessutom är det enda området i Sotenäs kommun (och dessutom i stort sett i hela Bohuslän) som länsstyrelsen pekat ut att sakna motstående riksintressen har bolagets bedömning varit att möjligheterna att erhålla miljötillstånd var goda. MPD:s avslag var, enligt bolagets uppfattning, fattat på följande felaktiga grunder:

- MPD har ej uppfattat att bolaget undersökt andra tänkbara vindkraftsområden i Sotenäs kommun men funnit att Svennebyområdet var det lämpligaste området för vindkraftetablering, bl.a. på grund av militära restriktioner.
- Områdets natur behöver inte påverkas negativt genom att vindkraftverk etableras, tvärtom föreslås att vindkraftverkens ägare, i samarbete med markägarna, upprätthåller och förbättrar områdes hävd, till förmån för den värdefulla floran. Idag pågår igenväxning på delar av området. I ett tillstånd finns möjlighet att inkludera en skötselplan för närliggande ängsmarker.
- Efter Bohusläns museums kritiska synpunkter på förslag med 7 vindkraftverk har projektet minskats till 2 eller 3 verk. Områdets kulturminnen kommer att undvikas vid väg och fundamentalsbyggnation. Byggföretaget förbinder sig att anlita och bekosta kompetent expertis för planering och eventuella arkeologiska undersökningar och utgrävningar vid

- samtliga arbetsmoment. Den påverkan som återstår på kulturmiljön är huvudsakligen av okulär typ under den historiskt sett korta period som är verkens drifttid.
- MPD har heller inte bedömt att verken genom sin rena elproduktion har en positiv påverkan på natur och kulturminnesmärken genom att reducera försurning av mark och vatten och att dessutom reducera vittringen på t.ex. Bohusläns värdefulla hållristningar.
 - MPD ifrågasätter felaktigt skäligheten i kostnaden för att minska skuggpåverkan från vindkraftverken. Det viktigaste för ekonomin i ett vindkraftprojekt är områdets vindförhållanden. I detta goda vindläge bedömer bolaget att projektet väl tål restriktioner för att uppnå acceptabla skuggnivåer.
 - Av de personer som framfört negativa synpunkter på projektet är bolagets uppfattning att ingen bor närmare vindkraftverk än 650 m i 3-verksalternativet och 764 m i 2-verksalternativet.
 - Riksdagens och Regeringens mål att i Sverige producera 10 GWh vindkraftsel år 2010 kommer att omöjliggöras om den restriktivitet som MPD i Västra Götaland har i detta ärende blir norm i Sverige.

Kent Christensson och hans huvudmän har bestritt bifall till överklagandet. De har utvecklat bestridandet enligt bl.a. följande. Bolagets grunder för ändringsyrkandet är dels helt eller delvis irrelevanta för den rättsliga bedömningen av saken i ärendet, dels helt eller delvis baserade på felaktiga sakomständigheter. Det har inte visats att en etablering enligt bolagets förslag kan motiveras, jämfört med den negativa inverkan och de olägenheter som den samtidigt skulle medföra. – Det överklagade beslutet presenterar väl de relevanta sakomständigheterna i ärendet. Även följande kan emellertid anföras och påpekas. – Såsom länsstyrelsen antecknat i det överklagade beslutet förekommer i omedelbar anslutning till det aktuella exploateringsområdet såväl fornlämningar som kan ta skada som andra kulturella inslag i lokalmiljön, vilka definitivt påverkas av en eventuell exploatering alldeles oavsett antalet kraftverk. Därtill skulle en exploatering medföra kraftiga störningar för friluftslivet såväl som för fågel- och djurlivet inom ett avsevärt närområde. Den lokala miljön är speciell och befinner sig även i ett något större perspektiv i en särskilt skyddsvärd del av den svenska kustmiljön. – Av den av bolaget självt ingivna och åberopade historiken kring planering och bygglov m.m. i ärendet framgår dessutom att det inte enbart är aktuellt med uppförande av två eller tre

mycket stora vindkraftverk utan även med uppförande av ledningar och därtill hörande utrustning för anslutning till kraftnätet. I det flacka landskapet som dessutom har en dominant position sett från havssidan kommer det sammantaget att medföra en kraftig visuell påverkan. Detta passar synnerligen illa in i landskapsbilden inom Sotenäs kommun. – Nämnda olägenheter framstår som så påtagliga att det bör ställas mycket höga krav på en omfattande utredning från bolagets sida när det gäller eventuella alternativa lokaliseringar, inom eller utanför närområdet, av liknande anläggningar. Detta är inte fallet här, där i stället platsen bestäms först och skälen för valet har arbetats fram därefter. Bolaget har inte visat eller ens gjort sannolikt att det skulle vara ogörligt att välja en annan lokalitet, där de ovan nämnda störningarna av riksintressanta miljöer inte förekommer. – Bedömningen av lämpligheten av en viss lokalisering kan inte bygga enbart på en bedömning av just den önskade platsen. Vid sådant förhållande saknas jämförelseobjekt och en intresseavvägning enligt miljöskyddslagens regelverk blir svår genomförbar eller till och med ogörlig. När det, som i förevarande fall, därtill finns ett antal starkt negativt påverkade riksintressen av olika slag med den önskade och enda presenterade lokaliseringen, så bör ansökan avslås redan på den grunden. – Lokaliseringen är således olämplig, medför stora ingrepp på riksintressanta miljöer och påverkar dessutom landskapsbilden i mycket stor och oacceptabel omfattning. – Vad gäller bullernivån har MPD i det överklagade beslutet ansett det icke visat att denna överskrider riktlinjerna om 40 dBA. Det finns emellertid anledning att ifrågasätta såväl riktigheten i och för sig av ett påstående om att den bullernivån är oskadlig under en längre tidsperiod som riktigheten av bolagets påståenden om bullernivån i det aktuella fallet. En trovärdig och opartisk utredning i frågan synes inte föreligga. Därtill får fogas den speciella närmiljön i Sotenäs, med mycket klippor och skrevor där ljud har goda möjligheter att studsas mot ytorna och transporteras längre än vad som är typiskt och kanske till och med förstärkas. Konstateras kan emellertid att även bolagets egna siffror ligger mycket nära det angivna riktvärdet om 40 dBA. – När det gäller skuggeffekter har det tydligen vitsordats även av bolaget att det föreligger en definitiv problematik. Fastigheter kommer att påverkas i en negativ och icke acceptabel utsträckning av vindkraftverkens uppförande. Detta har föranlett bolaget att erbjuda tekniska lösningar för att stoppa verken, då de annars skulle orsaka problem med volymmässigt oacceptabel skuggning. Utöver att bolagets utredning även i detta avseende verkar ha en hel del brister så framstår valet av plats även av denna anledning som direkt olämplig, eftersom konkret och påtaglig negativ påverkan på ett flertal fastigheter öster och norr om vindkraftverken skulle komma att uppstå. Marknads-

värdet särskilt för på detta vis berörda fastigheter skulle bli starkt negativt påverkade. – Vid en jämförelse med Boverkets riktlinjer framgår även att den föreslagna placeringen ligger alltför nära redan befintlig bebyggelse. Till detta kan fogas att det i förevarande fall rör sig om föreslagna vindkraftverk med mycket stor storlek och radie, vilket även skapar säkerhetsproblematik i närområdet, med ty följande inskränkningar av möjligheterna att ströva omkring i närheten av den befintliga bebyggelsen.

Vad så gäller det bolaget anför i överklagandet kan följande anföras:

- a) Länsstyrelsen har inte pekat ut Svenneby som ett område som saknar motstående riksintressen. Det är utifrån en sökning i befintliga register och enligt Sotenäs kommuns påstående så att sagda intressen skulle saknas. Det är inte samma sak som bolaget påstår. Uppenbarligen har länsstyrelsen dessutom motsatt uppfattning, då det överklagade beslutet blev vad det blev.
- b) Bolaget har inte visat på alternativa lokaliseringar. Jämförelser har därmed omöjliggjorts.
- c) Även om det av bolaget i överklagandet anförda vårdandet av den lokala floran genomförs så har en etablering av vindkraftverken allttjämt en oförhindrat negativ inverkan på djurlivet i närområdet, likväl som på möjligheterna till friluftsliv för människan.
- d) Såsom Bohusläns museum påpekat kommer en etablering att negativt påverka fornlämningar och andra värdefulla kulturella inslag i miljön. Huruvida det i ett makroperspektiv sedan kommer att kunna anses vara en "historiskt sett kort period" som vindkraftverken skulle stå på plats framstår inte som ett särskilt gångbart argument. För en människa är den närmiljö inom vilken hon lever det intressanta och livslängden på vindkraftverken är sådan, att dess levnadstid framstår som mycket lång, liksom därmed påverkan på närmiljön. Inte heller kan naturen, huvudsakligen berg, återställas efter ett ingrepp.
- e) Man kan nog med all säkerhet påstå att den elproduktion som de föreslagna kraftverken maximalt kan producera är irrelevant ur ett nationellt perspektiv. Motsvarande irrelevans föreligger emellertid inte alls när det gäller påverkan på den unika miljö som förekommer längs Bohuskusten, för den miljön är unik och uttryckligen skyddsvärd.
- f) Såsom ovan anförts vitsordar bolaget att det föreligger en negativ skuggpåverkan, därtill alltför omfattande även enligt gällande riktlinjer. Oaktat eventuella dämpningar av skugg-effekterna är inverkan allttjämt negativ för de drabbade fastigheterna och deras ägare.
- g) De av bolaget angivna avstånden är inte av avgörande betydelse. Dessutom kan man inte, såsom bolagets argumentation antyder, utgå ifrån att den som tiger samtycker till de före-

slagna åtgärderna. En objektiv helhetsbedömning enligt tillämplig lagstiftning skall göras, varvid hänsyn skall tas till befintlig bebyggelse, alldeles bortsett ifrån vad de som idag bor där kan tycka eller vilja ge uttryck för.

- h) Inom ramen för energi- och miljöpolitiken föreligger ett stort antal målkonflikter. Även om förnyelsebar energi är uttryckt som önskvärd, så föreligger därmed inget tvång för dess lokalisering på viss ort. Istället har de lokala miljöhänsyn som skall tas till unik miljö m.m. ett absolut försteg framför den på riksplanelt önskvärda politiken om förnyelsebar energi. Bolagets argumentation om att det överklagade beslutet såsom norm betraktad skulle omöjliggöra ett uppnående av det rikstäckande målet inom energipolitiken är därför irrelevant, alldeles särskilt som de i Sotenäs och Bohuslän tillämpliga lokala förhållandena inte återfinns inom andra områden.

Länsstyrelsen har bestritt bifall till överklagandet.

DOMSKÄL

Miljödomstolen gör ingen från miljöprövningsdelegationen avvikande bedömning av ansökan. Överklagandet skall därför avslås.

ÖVERKLAGANDE, se bilaga 3 (Formulär D).

Överklagande senast den 31 mars 2004

På miljödomstolens vägnar

Jonas Sandgren

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Jonas sandgren och miljørådet Joen Morales.
Föredragande har varit beredningsjuristen Eva Högmark.

Bilaga 1

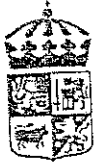
1 (3)

MOTPARTER

Namn	Adress	Postadress
Lars Göran Ryberg	Sanneröd 15	456 91 KUNGSHAMN
Monica Ryberg	samma adress	
Olof Johnsson	Kvällsvägen 8	146 31 TULLINGE
Britt Marie Meldert	samma adress	
Yvonne Karlsson	Sanneröd	456 91 KUNGSHAMN
Lenny Hansson	samma adress	
Karin Larsson	Sanneröd, Sannelid	456 91 KUNGSHAMN
Sara Ryberg	Sanneröd 15	456 91 KUNGSHAMN
Tomas Ryberg	samma adress	
Vania Andersson	Rished 8	456 91 KUNGSHAMN
Einar Larsson	Rished 6	456 91 KUNGSHAMN
Hildur Larsson	samma adress	
Elving Einarsson	Slätten 2344	456 91 KUNGSHAMN
Ann Britt Einarsson	samma adress	
Sylve Einarsson	samma adress	
Elsy Einarsson	samma adress	
Margareta Karlström	Råstensgatan 46	416 54 GÖTEBORG
Sture Karlström	samma adress	
Måna Karlström	samma adress	
Rolf Andersson	Skår 130	442 72 SKÅR
Hillivi Andersson	samma adress	
Bruno Mattsson	Svenneby	456 91 KUNGSHAMN
Monika Mattsson	samma adress	
Inger Oskarsson	Lilla Askum 7	450 46 HUNNEBOSTRAND
Märta Oskarsson Backlund	samma adress	
Christina Oskarsson Backlund	samma adress	
Stig Mattsson	Askum	450 46 HUNNEBOSTRAND
Kent Andersson	samma adress	
Gun Andersson	samma adress	
Ove Backlund	Lilla Askum 7	450 46 HUNNEBOSTRAND
Bengt Jernberg	Lilla Lövetorpet Askum	450 46 HUNNEBOSTRAND

Namn	Adress	Postadress
Anne Randerz	Askum	450 46 HUNNEBOSTRAND
Pia Carlsson	Lilla Lövetorpet Askum	450 46 HUNNEBOSTRAND
Lennart Karlsson	Svenneby 1	456 91 KUNGSHAMN
Kim Haglund	samma adress	
Nils Hagbert	Svenneby	456 91 KUNGSHAMN
Aina Hagbert	samma adress	
Ulla Christensson-Ljunglid	Ståleröd, Broddalen 1	450 46 HUNNEBOSTRAND
Björn Bodén	Ståleröd	450 46 HUNNEBOSTRAND
Laila Bäckman	samma adress	
Conny Hansson	samma adress	
Camilla Hansson	samma adress	
Ronald Hagberth	Eriksbergsgatan 3	217 54 MALMÖ
Elin Hagbert	samma adress	
Berit Göthberg	Edsgatan 40	462 30 VÄNERSBORG
Rolf Gabrielsson	samma adress	
Anna-greta Eriksson	Gerlesborg 2148	450 70 HAMBURGSUND
Jan Erik Eriksson	samma adress	
Eva Åttingsberg	Kärshålan	456 91 KUNGSHAMN
Per Ledhagen	Poppelvägen 6 C	541 48 SKÖVDE
Lisbeth Berglund	samma adress	
Marta Bergström	Kroken 21	456 91 KUNGSHAMN
Karl Erik Bergström	samma adress	
Marie Trulsson	Norra Allén 23	654 61 KARLSTAD
Hans Bäckåsen	samma adress	
Margareta Bärchan	Studentgatan 1	211 38 MALMÖ
Brita Arnesen	Eddagatan 19	217 67 MALMÖ
Klas Melander	Studentgatan 1	211 38 MALMÖ
Lena Norman	Långgatan 30	652 22 KARLSTAD
Petter Åttingsberg	Stolbjärvej 26 C, 3070 Snekkersten, Danmark	
Lars Lindström	Riddargatan 7 A	461 34 TROLLHÄTTAN
Märta Lindström	samma adress	
Åke Norman	Långgatan 30	652 22 KARLSTAD

Namn	Adress	Postadress
Christer Christiansson	Björndalsvägen 1	461 59 TROLLHÄTTAN
Ingegärd Christiansson	samma adress	
Marie Melin-Sundin	Hullsjö Herrgård 5	461 95 TROLLHÄTTAN
Tommy Sundin	samma adress	
Alf Håkansson	Dale gård	456 91 KUNGSHAMN
Ingrid Håkansson	samma adress	
Ludmilla Åttingsberg	Brännkyrkogatan 40	118 22 STOCKHOLM
Margareta Plahn	Vallmogatan 10	456 34 KUNGSHAMN
Nils-Gunnar Plahn	samma adress	
Arne Örjestål	Elviusgatan 3B	461 32 TROLLHÄTTAN
Jan Örjestål	samma adress	
Henry Steffensen	Amberes AB, Box 65	456 22 KUNGSHAMN
samt		
för egen del och som ombud för samtliga ovanstående		
Kent Christensson,	Ståleröd, Broddalen 1,	450 46 HUNNEBOSTRAND

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND
Miljöprövningsdelegationen

BESLUT
2003-03-26

Diarienummer
551-50003-98
Dossienummer
1427-1121

Sida
1(8)

EXP 030326
Arkiv nr 32 Bilaga 2

Eolus Vind AB
Blåbärsvägen 2
283 42 OSBY

Prövning enligt miljöskyddslagen om tillstånd till att uppföra vindkraftverk

Klassificering SNI: 40.1-5

Beslut

Miljöprövningsdelegationen avslår ansökan.

Redogörelse för ärendet

Tidigare beslut

Verksamheten har tidigare inte prövats enligt miljölagstiftningen.

Ansökan med yrkanden och åtaganden

Eolus Vind AB ansöker om tillstånd att få uppföra, i första hand tre vindkraftverk och i andra hand två vindkraftverk, på fastigheterna Svenneby 1:2 och 1:3, Björneröd 1:1 och samfälligheten Amborsröd 1:2-1:4 i Sotenäs kommun. Vindkraftverken har en tillförd effekt på vardera 1,8 MW.

Klassificering av verksamheten

Verksamheten klassificeras enligt miljöskyddsförordningen (1989:364) punkt 41.07.02 i bilagan dvs. gruppstation med vindkraftverk eller vindkraftverk med enstaka aggregat med en sammanlagd uteffekt av mer än 1 MW men högst 10 MW.

Ärendets handläggning

Ansökan om tillstånd lämnades in till länsstyrelsen den 28 oktober 1998. Ansökan har kungjorts i ortstidningarna och har remitterats till miljö- och byggnämnden i kommunen. Yttranden har kommit in från miljö- och byggnämnden och ett stort antal närboende. Offentligt sammanträde har hållits den 30 januari 2003.

Sökandens beskrivning av verksamheten/nuvarande och planerad verksamhet

Eolus Vind AB ansökte ursprungligen om att få uppföra sju vindkraftverk på vardera 660 kW på fastigheterna Svenneby 1:2 och 1:3, Björneröd 1:1 och samfälligheten Amborsröd 1:2-1:4. Bolaget har under ärendets gång ändrat sitt yrkande till att omfatta i första hand tre vindkraftverk och i andra hand två vindkraftverk, på fastigheterna Svenneby 1:2 och 1:3, Björneröd 1:1 och samfälligheten Amborsröd 1:2-1:4 i Sotenäs kommun. Vindkraftverken har en tillförd effekt på vardera 1,8 MW. Alternativyrkandet avser de två västligaste verken.

Områdesbeskrivning

De tänkta vindkraftverken skall lokaliseras till bergsområden väster om riksväg 171 nära Askumdalen och 1,5 km sydväst om Askums kyrka. Närmaste samhälle är Hovenäset cirka 3 km söder om planerad vindkraftsplacering.

Etableringsområdet är beläget cirka 60 meter över havsnivån. Området är kuperad bergsterräng med hagar i den östra delen.

Den närmaste fastigheten är en jaktstuga/sommarstuga på ett avstånd om drygt 400 meter. Närmaste boende finns cirka 500 meter från vindkraftverken.

Teknisk beskrivning

Vindkraftverken kommer att få en navhöjd på 70 meter och en rotordiameter på 70 meter. De tre verken kommer tillsammans att producera cirka 10 miljoner kWh per år.

Fundamenten sprängs ned i berget och utformas som en betongplatta med jordtäckning.

De vägar som krävs kommer att anläggas på berg i dagen. Utformningen blir enkel och kommer att anpassas till terrängen med minsta möjliga utfyllnad.

Området är rikt på fornlämningar. En arkeologisk utredning har utförts. Nya forn- och kulturhistoriska lämningar har hittats.

De två fundamenten kommer inte fysiskt att beröra några fornlämningar. Däremot kommer sannolikt de nya vägar som planeras att beröra ett par stenåldersboplatser. Även stengärdesgårdar kommer att påverkas.

Yttranden

Miljö- och byggnadsnämnden tillstyrker att vindkraftverken byggs vid Svenneby.

Bohusläns Museum har bedömt det aktuella området som olämpligt för vindkraft. Den visuella påverkan blir dominerande med tanke på områdets höga kulturhistoriska värden. Även etableringen av vägar kan komma att skada eller negativt påverka ett antal forn- och kulturlämningar.

Ett stort antal närboende har framfört synpunkter på de föreslagna vindkraftverken. Framförallt är det den förändrade landskapsbilden som diskuteras. De närboende anger bl.a. följande. Vindkraftverken kan komma att dominera landskapet påtagligt. Verken kommer att synas från stora delar av kommunen. Vindkraftverken är för höga och kommer att påverka kulturbygden i Askumsdalen med dess skyddsvärda kyrkomiljö. Inskränkning kommer att ske av områdets användning för friluftsliv. Även buller och skuggor inger oro. De närboende ifrågasätter om bullerberäkningarna gjorts på ett rättvisande sätt. De visar för låga värden med tanke på den bergsteräng som finns i området. Platsen för vindkraftverken bör betraktas som industriområde, bl.a. med hänsyn till olycksrisker. Skuggor kan hamna på den intilliggande länsvägen och medföra risk för biltrafiken. De tre verken vid Hogenäset inte är långt borta. De planerade verken kommer att bli betydligt högre och placeras på högre höjd än de befintliga. Marknadsvärdena på omkringliggande fastigheter kommer att sjunka av den tänkta etableringen.

Skälen för miljöprövningsdelegationens beslut

Gällande regelverk

Ansökan kom in till Länsstyrelsen före den 1 januari 1999 då miljöbalken trädde i kraft. Detta ärende handläggs därför enligt miljöskyddslagens (ML) bestämmelser.

Enligt 4 § ML skall för miljöfarlig verksamhet väljas sådan plats att ändamålet kan vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskäligen kostnad. Vid en prövning av miljöfarlig verksamhet skall, enligt 4 a § ML, lagen om hushållning med naturresurser m.m. (NRL) tillämpas. Den som utövar eller ämnar utöva miljöfarlig verksamhet skall, enligt 5 § ML, vidtaga de skyddsåtgärder, tåla den begränsning av verksamheten och iakttaga de försiktighetsmått i övrigt som skäligen kan fordras för att förebygga eller avhjälpa olägenhet. Vidare kan, enligt 6 § ML, miljöfarlig verksamhet som kan befaras föranleda olägenhet av väsentlig betydelse, även om försiktighetsmått som avses i 5 § iakttages, utövas endast om särskilda skäl föreligger.

Enligt 2 kap. 1 § NRL skall mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företräde skall ges sådan användning

som medför en från allmän synpunkt god hushållning. Mark- och vattenområden som har betydelse från allmän synpunkt på grund av områdenas naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall, enligt 2 kap. 6 § NRL, så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön.

Enligt 3 kap. 1 § NRL får exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön komma till stånd i områden av riksintresse endast om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden.

Beträffande buller finns inga riktvärden för vindkraftverk. Enligt praxis tillämpas de av Naturvårdsverket angivna värdena för extern industribuller nattetid (Naturvårdsverkets allmänna råd 78:5). Enligt dessa skall buller nattetid begränsas till 40dB(A) i områden för bl.a. bostäder.

Inte heller finns några särskilda riktvärden för skuggstörningar. Problemet omnämns i Boverkets allmänna råd 1995:1 – Etablering av vindkraft på land, s. 37, men utvecklas inte närmare.

I Boverkets allmänna råd 1995:5, Bättre plats för arbete, förslås som riktvärde ett skyddsavstånd om 700 meter för vindkraftverk med 1 MW effekt eller mer.

Miljöprövningsdelegationens bedömning

I ärendet är fråga om att uppföra och driva tre alternativt två vindkraftverk om vardera 1,8 MW effekt. Vindkraftverket har en navhöjd om 70 meter och en rotordiameter på 70 meter. Området där sökanden vill uppföra vindkraftverket ligger i anslutning till Skyggeberget, cirka 1,5 km söder om Askums kyrka och cirka 3,5 km sydost om Hunnebostrand i Sotenäs kommun. Området omges av väg 171 i norr och väg 872 i sydost. I omedelbar anslutning till den tänkta placeringen av vindkraftverken finns ett större ängs- och hagmarksområden med rik flora. Vidare finns flera fornlämningar i området.

Lokaliseringen

Utgångspunkten vid valet av plats för en miljöfarlig verksamhet är att ändamålet, i det här fallet uppförande och drift av tidigare nämnda vindkraftverk för energiutvinning, skall kunna vinnas med minsta intrång och olägenhet utan att det för den skall uppstå en oskälig kostnad för verksamhetsutövaren.

Området där vindkraftverken avses uppföras är av kommunen utpekat såsom område för vindkraft i översiktsplan, september 2002.

Området omfattas inte av något utpekat riksintresse enligt 2 eller 3 kap. NRL. Närmaste riksintresseområde för naturvård är beläget 2 km åt nordväst, för kulturvård 5 km mot nordost och för friluftsliv på ett avstånd av 2

km i sydost respektive nordväst. Närmaste strandskyddade vattendrag är Dalevatten drygt 400 m väster om de planerade vindkraftverken.

Delar av området består ängs- och hagmarksobjekt med rik flora och högt skydds- och bevarandevärde. Placeringen är i östra delen av det s.k. Daleområdet som kännetecknas av kala, flacka bergshällar. Vegetationen är sparsam. På sluttningarna ned mot Dalevattnet är vegetationen riklig. Det öppna och flacka hällmarkslandskapet tillsammans med ett flertal stiga gör området lättillgängligt och av betydelse för friluftslivet. Vid utblick över landskapet och ut mot havet i väster erbjuds från de högsta partierna.

Bohusläns museum har i flera yttranden anfört att vindkraftverks-exploatering inom området är olämpligt.

Det finns flera fornlämningar i området vilka fysisk skulle kunna komma att skadas vid en eventuell vindkraftsetablering. Vägdragningen kan komma att påverka boplatser, en kulturhistorisk stenbrottsväg och stengärdesgårdar. Kulturlandskapet har enligt Miljöprövningsdelegationens bedömning betydande värden. Med vindkraftverk i området kommer kulturmiljön att påtagligt påverkas.

Enligt Miljöprövningsdelegationens bedömning är området av allmänt intresse enligt 2 kap. 6 § NRL. De botaniska upplevelsevärden som finns i området skulle enligt Miljöprövningsdelegationens bedömning påverkas och övriga natur- och kulturvärden påtagligt skadas vid en etablering. Det innebär att det vid lokaliseringsprövningen ställs höga krav på utredning av alternativa placeringar och att de valda platserna verkligen är lämpliga för vindkraft.

Sökanden har i sin ansökan inte visat någon utredning avseende alternativa lokaliseringar av vindkraftverken.

Landskapsbilden

Vindkraftverken kommer att ge en påtaglig visuell påverkan på landskapsbilden i det öppna och flacka hällmarkslandskapet. Kombinationen av ett kuperat, småskaligt odlingslandskap och ett vidsträckt kargt kustområde är inte något unikt, men karaktäristiskt för Sotenäs kommun.

Under äldre stenåldern var detta ett skärgårdslandskap. Under senare delen av stenåldern och under bronsåldern hade landet grundat upp och dalbottarna utgjorde då mer eller mindre sankta landpartier. Bosättningar skedde nu i de skyddade dalgångarna invid bergen. På bergshöjderna, med utsikt över landskap och hav lades gravar, stensättningar. Allteftersom marken betades och odlades kom landskapet på grund av sin topografi att präglas av mosaikartad småskalighet.

Den negativa visuella påverkan på det småskaliga kulturlandskapet är oavhängigt av om två eller tre verk uppförs. Verken kan komma att öka in-

trycket att topografin i närmiljön plattas ihop eller krymper, trots att verken inte ställs på de högsta topparna. De två gravarna, vilka kröner bergstopparna, riskerar att förlora sin monumentala karaktär i landskapet och särskilt inom sin egen kulturmiljö.

Oaktat de biologiska värdena kommer, enligt Miljöprövningsdelegationens bedömning, två eller tre verk att starkt påverka de kulturhistoriska värdena.

Buller

Den högsta ljudnivån vid tre vindkraftverk har beräknats vara vid den s.k. jaktstugan på 39,5 dB(A). Med två vindkraftverk sjunker ljudnivån till 37,6 dB(A).

De angivna värdena ligger nära men inte över den högst tillåtna ljudnivån i de riktlinjer som finns för buller.

Skugg effekter

En skuggberäkning har utförts som visar att flera bostäder drabbas av en faktisk skuggtid om mer än 10 timmar per år vid uppförandet av tre verk. Även om endast två verk skulle uppföras drabbas ett par av bostäderna ändå av faktiska skuggtider på 10 timmar.

Det är upp till verksamhetsutövaren att visa att acceptabla emissioner vad avser skuggbildningen kan garanteras. Av betänkandet SOU 1999:75, Rätt plats för vindkraftverk s. 99 ff., framgår bl.a. att problemet med skuggstörningar blivit alltmer framträdande i samband med tillkomsten av allt större och högre verk som inte avger så mycket mer ljud än de mindre verken. Vilken faktisk skuggtid som motsvarar en teoretiskt beräknad skuggtid beror på siktförhållandena såsom frekvensen av moln och är olika i olika områden. De platser där skugg effekterna behöver beaktas är främst bostäder som lämpligen bör avgränsas med tomtgränsen på samma sätt som när det gäller riktlinjer för buller. Flera av de närliggande åretrunt- respektive fritidshusen får faktiska skuggtider som uppgår till i vart fall 10 timmar oavsett om två eller tre vindkraftverk uppförs. Sökanden har inte visat något annat utan anfört att skuggavkännare som sänder stoppsignal till verken kan monteras på husen.

De skugg effekter som uppstår för närboende är enligt Miljöprövningsdelegationen inte obetydliga även om de ligger nära de vanligen använda rikt värdena. Sökanden har föreslagit att vindkraftverken tidvis skall tas ur drift. Miljöprövningsdelegationen ifrågasätter skäligheten i kostanden för en sådan lösning och den reella möjligheten att genomföra den.

Avstånd mellan vindkraftverken och bostäder

Vid de fastigheter som ligger direkt nordost/ost om verken kommer bl.a. utsikt och solnedgång påverkas. De 105 meter höga verken placeras relativt nära (500-700 meter) befintlig bebyggelse.

Beträffande avstånd mellan vindkraftsverk och bostäder har Miljööverdomstolen uttalat att ett vindkraftverk på 0,75 MW med en tornhöjd på cirka 45 meter och med 44 meters rotordiameter inte fick placeras närmare än 400 meter från bostadshus. I detta ärende är det fråga om betydligt högre vindkraftverk med högre effekt.

I Boverkets allmänna råd 1995:5, Bättre plats för arbete, förslås som riktvärde ett skyddsavstånd om 700 meter för vindkraftverk med 1 MW effekt eller mer.

Miljöprövningsdelegationen finner det därför lämpligt med ett avstånd mellan den tänkta etableringen och bostäder om i vart fall 500 meter oavsett om det är fråga om två eller tre verk.

Samlad bedömning

Miljöprövningsdelegationen kan konstatera att det inte föreligger något riksintresse på den aktuella platsen som påtagligt skulle komma att skadas om tre eller två vindkraftverk uppförs. Däremot omges platsen av flera olika riksintressen vilkas värden påverkas negativt av en etablering av vindkraftverk. Det aktuella området i sig är från allmän synpunkt mycket värdefullt på grund av områdets natur- och kulturmiljö. Området skall därför skyddas från etableringar som skulle kunna innebära påtaglig skada av värdena.

Vidare har ansökan brister vad avser utredningen om alternativa lokaliseringar av verken. Något alternativt område för vindkraftsetableringen har egentligen inte redovisats. Endast rådighetsförhållanden kan inte anses utgöra skäl att utelämna en sådan redovisning.

Vid en samlad bedömning finner Miljöprövningsdelegationen, oavsett de yrkade alternativen, det inte klargjort att den valda lokaliseringen för vindkraftverken är sådan att ändamålet kan vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad.

Bolagets ansökan skall därför avslås.

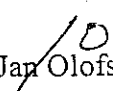
Hur man överklagar

Detta beslut kan överklagas till Miljödomstolen, se bilaga, (formulär nr O 25).

Ärendet har beretts av Inge Löfgren, miljöskydds-enheten. I ärendets beredning har även deltagit Bo Åkerström från kulturmiljö-enheten, Johan Larsson från naturvårds-enheten och Måns Hagberg från planenheten.

Miljöprövningsdelegationens beslut har fattats av ordföranden Anna Grantinger och miljö-sakkunnige Jan Olofsson.

Anna Grantinger

Jan Olofsson

Bilaga

Beslut om kungörelsedelgivning och hur man överklagar

Kopia till

Kopia till

Naturvårdsverket

Miljö- och byggnämnden

MPD 3 ex

IL

BÅ

MH

JL

Expeditionen

Kommunikations

Alf Håkansson Dale 2 45691 Kungshamn

Nils Hagbert Svenneby 45691 Kungshamn

Kent Christensson Ståleröd Bråddalen 1 45046 Hunnebostrana